

Hazynaly halypa

Category: Edebi makalalar, Goşgular, Kitapcy, Poemalar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Hazynaly halypa HAZYNALY HALYPA

Türkmen halkynyň höwes bilen diňläň hem söýüp okaýan şahyrlarynyň biri Kerim Gurbannepesowdyr. Halkyň hemmä düşnükli ýönekeý dilinde çeper eser döreden Kerim şahyr Ahal welaýatynyň Gökdepe etrabyň Ýylgyn obasynda 1929-njy ýylda dünýä inýär. Onuň kakasy Gurbannepes aga çeper sözüň gadyryny bilipdir, hat-sowatdan başy çykýan adam bolupdyr. Ol ýalňyz ogly Kerimiň hem sowatly bolmagynyň aladasyny edipdir. Ýaşajyk Kerim obalaryndaky ýediýyllyk mekdepde okaýar, çagalygyndan çeper sözüň yşgyna düşýär. Onuň ilkinji goşgusy on ýaşyndaka, Gökdepäniň «Kolhozçy sesi» atly etrap gazetinde çap edilýär. Kerim heniz okuwçyka diňe türkmen awtorlarynyň däl, eýsem, şol döwürde türkmençä geçirilen dünýä edebiýatyndan Puşkiniň, Nekrasowyň, Gogolyň eserleri bilen bilelikde «Tom Soýeriň başdan geçirenleri», «Dombi we ogul» ýaly kitaplaryň ençemesini okaýar. Magtymgulynyň tutuş goşgular ýygyny kakasynyň aýdyp bermeginde 1939-njy ýylyň tomsunda eli bilen göçürüp almagy oňa aýratyn täsir edýär.

1942-nji ýylyň tomsunda şahyryň kakasy dünýäden ötýär. Atasyz galan maşgala garyndaşlaryny penalap, çörekliäk ýer hasaplanýan Tejene göçýär. Kerimiň gaýgy-gamsyz geçmeli yetginjekligi, jahyllygy ýowuz synagly ýyllara gabat gelýär: bugdaý orýar, gazy gazýar. Bularyň gapdalyndan Hudaý beren guýmagursak zehinli Kerim goşgy ýazmagyny goýmaýar. Onuň sygyrlary ilki Twjen sebitlerindäki gazetlerde, soňra «Mydam taýýar», «Ýaş kommunist» gazetlerde, «Tokmak» žurnalynda peýda bolup ugraýar.

Ýaş şahyr 1949-1952-nji ýyllar aralygynda Watan önündäki harby borjuna berjaý edýär, ilki Odessa şäherinde, soňra Aşgabatda gulluk edýär. 1951-nji ýylda, ol heniz goşun gullugyndaka ilkinji goşgular ýygyny «Güýjümiň gözbaşy» ady bilen çap edilýär. 1950-nji ýylda SSSR Ýazyjylar soýuzynyň agzalygyna

kabul edilýär. Şeýlelikde, Kerim Gurbannepesowyň çagalar hem mekdep okuwçylary üçin dürli ýyllarda «Ýalta we bagt», «Maşgala we mekdep», «Atalar we çagalar», «Ös, saçym, ös», «Ýaz şemaly» ýaly ululy-kiçili şahyrana kitaplary peýda bolýar. Şahyryň 1957-nji ýylda «Goşgular we poemalar» ady bilen neşir edilen ýygyndysy türkmen edebiýatyna uly zehiniň goşulandygyny äşgär edýär. Şonuň yzysüre uly göwrümlü «Taýmaz baba» atly täsin poemasy Kerim Gurbannepesowy halkyň küýseýän şahyryna öwürýär. Ol halkyň ynamyny ödemek üçin, «Kyrk» poemasynda aýdyşy ýaly, şol döwürdäki elipbiýiň «38 harpyna mähir siňdirip, harp bilen harpy gije-gündiz çatyp» «Ata we ogul», «Ajy günler, süýji günler», «Gumdan tapylan ýürek», «Aýal bagşy», «Parahatlyk ilçisi», «Ynsan bilen ynsap» – kimin elden düşürilmäý okalýan ktaplary talapkär okyjylara hödürleýär. Şahyr bulardan başga-da döwrüň sesine ses goşýan «Döwür beýle dälidir», «Ömrüme pent», «Yaşlyk dramasy», «Goja», «Şöhrat», «Biziň işimiz», «Plan dolmaly, plan», «Ýalňyzlyk», «Ata, ene, ömür, baş» ýaly täsin şygrylaryň yüzlerçesini döredýär.

Kerim Gurbannepesowyň goşgularynyň köpüsine ýurdumyzyň meşhur kompozitorlary, bagşy-sazandalary saz ýazdy. Olar halk aýdymlaryna öwrüldi.

Kerim Gurbannepesow örän okumyşdy. Edebi sowady juda ýokarydy. Dünýä halklarynyň edebiýatynyň görnükli wekilleri bilen mydama dostana gatnaşykdaýdy. Ç.Aýtmatow, R.Gamzatow, M.Tank, E.Meželaýtis, S.Narowçatow, M.Lukonin ýaly söz ussatlary onuň dostlarydy. Şeýle bolansoň, Kerim şahyr dünýä halklarynyň poeziýasyndan iň gowularyny öz ene dilimize geçirip, «Terjimeler kitabyny» («Dostluk çemenini») okyjylara sowgat galdyrdy.

Kerim şahyr hazynaly halypady. Onuň egsilmez genji-hazynasy – mähribanlykdy. Gündogaryň beýik şahyry Alyşir Nowaýynyň: «Mähribanlyk hazynasy kime degişli bolsa, halypalyk hem şoňa degişlidir» – diýşi ýaly Kerim Gurbannepesow uly Halypady. Gurbannazar Ezizow, Halyl Kulyýew, Annaberdi Agabaýew, Näzik Annatyýewa, Italmaz Nuryýew, Baýram Jüt-diýew, Hudaýberdi Diwangulyýew, Agageldi Allanazarow, Atamyrat Atabaýew,

Nobatguly Rejebow, Atajan Annaberdiýew, Gözel Şagulyýewa, Ogultäç Orazberdiýewa, Bibi Orazdurdyýewa, Tirkeş Sadykow, Guldurdy Sähetdurdyýew, Juma Hudaýgulyýew ýaly zehinli ýazyjy-şahyrlarymyz Kerim şahyryň mekdebini geçendirler diýsem, ýalňyş bolmaz. Onuň özi barka-da, özi ýokka-da, ondan öwrenmäge jan edýän ýaş zehinleriň sanardan kändigi hakykatdyr.

Şahyr öz döredijiliginiň daşyndan birtopar uly jemgyýetçilik işlerini alyp bardy. Ol dürli ýyllarda «Tokmak», «Sowet edebiýaty» (häzirki «Garagum») žurnallaryna ýolbaşçylyk etdi. Türkmenistan Ýazyjylar birleşiginiň başlygynyň orunbasary, Magtymguly adyndaky döwlet baýragyny bermek baradaky komitetiň başlygy boldy. Türkmenistanyň Ýokary Sowetiniň deputatlygyna üç gezek saýlandy. Ol heniz 38 ýaşyndaky «Türkmenistanyň halk ýazyjysy» diýen hormatly ada eýe boldy. Soňra ol eserleri üçin Magtymguly adyndaky döwlet baýragyny aldy.

Şahyryň poeziýasy dünýä halklarynyň dillerinde ýaňlanyp, türkmen poeziýasynyň adyndan mynasyp wekilçilik etdi. Kerim şahyryň goşgulary SSSR döwründäki respublikalaryň ählisinde terjime edildi. Kitaplary Moskwada telim gezek rus dilinde, Kiýewde ukrainçe, Almaatada gazakça, Wilnýusda litwaça neşir edildi.

Kerim Gurbannepesow sözüň doly manysynda «Şahyr» diýen juda jogapkärli we hatyraly sözüň hakyky eýesi bolup ýaşan hem döreden bagtly şahyrdyr.

Kerim aga öz epiki eserlerini – poemalaryny türkmen durmuşynyň taryhynyň özboluşly çeper ensiklopediýast hasaplardy:

– Daşgyn, meniň poemalarym, elbetde, olar dürli wagtda dörese-de, mazmunyna görä biri-birine tirkeseň, halkymyzyň taryhynyň çeper ensiklopediýasyna meňzeşdir – diýipdi pahyr.

Dogrudanam, «Aýal bagşy», «Namys», «Parahatlyk ilçisi» poemalary XIX asyrdan hem ondan öňki döwürler hakda gür berse, rewolýusiýa hem ondan soňkt kollektiwizasiýa hakda «Taýmaz baba» dür saçýar. Beýik Watançylyk urşy barada bilmek isleseň, «Ajy günler, süýji günleri», «Gumdan tapylan ýüregi» okamaly. Uruşdan soňky ýyllaryň durmuşy barada şahyryň «Alada», «Ynsan bilen ynsap» eserleri söz açsa, häzirki döwrümüz hakynda

«Ýürek poemasy», «Rubagy – poema», «Ýedi boýdaş, köçe süpürýän gelin we ýanan gelin hakynda» juda beletlik bilen söhbet gurýar. «Üýtgedip gurmak döwri» at alan zamana dogruda ýa-da şahyryň ömrüniň soňky ýyllaryndaky durmuşyň, jemgyýetiň, döwürdeşlerimiziň keşbini synlap, gylyk-häsiýetini biljek bolsaň, «Aktual poema ýa-da goşgular çemenini» ähli işiňi bir ýana süýşürüp dykgatly okamaly.

Ol hrestomatik eserleriniň birini «Ýazmasy agyr düşen goşgy» atlandyrdy. Elbetde, bu ýerde ol at eseriň sýužetine laýyk. Ýöne goşgularynyň ählisini dünýä indirmek talapkär halypa ýeňil düşmändi. Ol ähli setirini uly jogapkärçiligiň ejiri bilen döredýärdi. Setirlerini öz başyndan ýa-da başgalaryň başyndan geçirenlerini özüniňki ýaly kabul edip döredýärdi. Şonuň üçinem olar diňleýji üçin uly lezzetdi, sapakdy, mekdepdi, tälim-terbiýedi.

«Döwür beýle däldir», «Plan dolmaly, plan!», «Maşyn, maşyn, maşyn» hem-de «Toý reportaży» bir döwürräkde, biri-biriniň yzyndan «dünýä indi», üns berseňiz, şu goşgularyň zandy birmeňzeşräkdir. «Ýürek poemasynda» aýdyşy ýaly bularda onuň «gözellige nazaryny dikip, gödekligi nyşana alandygy» mese-mälimdi. Şeýtmegi Kerim aga başarýardy.

Ol gowy edilen işe guwanmaga aýratyn ukyplydy. Şu gylygy hem ony galamdaş deň-duşlaryndan has tapawutlandyrýardy.

Adamy uly görkezýän, şahsyýet derejesine göterýän zatlaryň biri, megerem, *özgelere guwanmagy başarmak, özgäniň gowy tarapyny görmek, oňa mynasyp baha bermek* ýaly gylyk diýip hasap edýärin. Beýle häsiýetler Kerim agada sanardan kändi.

Halypanyň setirleriniň aglabasy indi isleseň-islemeseň özüne degişli bolup dur. Onuň söwer dosty, şahye Gara Seýitliýewiň ýadygärligine bagyşlan şygryndaky:

«...Sen juda ir gitdiň.

Örän ir gitdiň.

Onki synaň aýdym bilen doludy.

Säher bilen köçä çykyp ugraňda,

Uly desse aýdym barýan ýalydy.

...Aşakdan seretseň –
Ulumsy dagdyň,
Golaý barsaň –
Iň bir kiçilerdendiň.
Sen ir gitdiň,
Juda, juda ir gitdiň,
Ýöne giç gitmelu kişilerdendiň...»

diýen setirlerini okap gyýýlýarsyň. Neneň şeýtmejek! Bu setirler hem indi Kerim aganyň özüni ýatladýar... Ol gojalygyň höwesindedi... Emma oňa ýetmedi...

Her şygyr setiri Kerim aganyň köňlüne özüçe jepa tygyny urardy, ol çydardy. Şonuň üçinem, ol şygýrýetiň beýik tagtyna çykypdy.

Ol şygýr oduna semender dek özüni urup, onuň ýakyşyna döz gelerdi. Şonuň üçinem, reňbe-reň şygýr bagyna bagbanlyk etmek oňa başardýardy.

Döwlet derejesiniň ahyrsoňunda onuň şahsyýetleriniň mertebesine baglydygyny iňlis akyldarlarynyň biri geçen asyrdan tekrarlady. Bu pikiriň mamladygyna ösen ýurtlaryň taryhy güwä geçýär.

Beýik şahsyýetler beýikligini dirikä özleri saklaýar, ýokka olaryň beýikligini saklamak yzynda galan nesilleriň borjuna öwrülýär.

Kerim Gurbannepesow halkymyzyň ykrar eden beýik şahsyýetleriniň biridi! Eger bir sylanmaly bolsa, onda Kerim Gurbannepesow hem sylanmaly! Sebäbi, ony halk sylaýar. Kerim aga aýtmyşlaýyn, «Şahyr ähli gözelligiň dogany, şahyr ähli gödeklige ýagydyr». Şahyra sylag-hormat hem hemişe gözelligidir!

Gurbanýaz DAŞGYNOW. Edebi makalalar